

Директивні висловлювання як лінгвістичні ознаки комунікативного контролю у злочинному середовищі

Євгенія Ковкіна

кандидат філологічних наук, завідувач лабораторії почеркознавчих, лінгвістичних, психологічних та мистецтвознавчих досліджень, Національний науковий центр «Інститут судових експертиз ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса» Міністерства юстиції України, м. Харків, Україна, ORCID: <http://orcid.org.0000-0001-8693-9868>, e-mail: evkovkina@gmail.com

Кристина Зайчик

науковий співробітник, лабораторія почеркознавчих, лінгвістичних, психологічних та мистецтвознавчих досліджень, Національний науковий центр «Інститут судових експертиз ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса» Міністерства юстиції України, м. Харків, Україна, ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-2392-476X>, e-mail: zaichik.kristina@gmail.com

Розглянуто лінгвістичні особливості встановлення злочинного впливу у висловлюваннях, реалізованих у формі наказів, указівок, розпоряджень і переконань до вчинення дій. Визначено маркери контролю в комунікації.

Ключові слова: злочин; вплив; наказ; указівка; експертиза; мовлення.

Під час проведення семантико-текстуального дослідження експерт-лінгвіст виконує завдання зі встановлення змісту понять, лексичного значення слів або словосполучень, що їх містять конкретні тексти, їх стилістичного забарвлення, смислового навантаження та характеру інформації, наприклад, коли необхідно встановити, чи містить об'єктивний зміст мовленнєвого повідомлення висловлювання, виражені у формі спонукань, наказів, розпоряджень, указівок до виконання конкретних дій.

У сучасній судово-лінгвістичній практиці важливим складником установлення змісту й комунікативної спрямованості висловлювань є виявлення ознак мовленнєвого впливу, який реалізовано за допомогою наказових, спонукальних і переконувальних конструкцій. Такі форми висловлювань дають змогу встано-

вити не лише змістову спрямованість комунікації, а й визначити розподіл владно-рольових позицій між співрозмовниками. Під час лінгвістичного семантико-текстуального аналізу визначальним є не лише зміст окремих фраз, а й контекстна взаємодія між мовцями, що дає змогу простежити комунікативний статус кожного з них. Мовлення особи, яка здійснює вплив, характеризується ініціативністю, директивністю та контролем над перебігом подій, тоді як у мовленні інших учасників розмов наявні лексичні конструкції із семантикою демонстрування підпорядкованості в прийнятті рішень або виконання дій без вираження заперечень. Інформація про те, що деякі з осіб користуються впливовим статусом у конкретній групі та здійснюють вплив на діяльність інших (сприяють, координують, спонукають до дій) пе-

редається шляхом використання лексем із семантикою:

- наявності ініціативності (мовці формулюють ідеї, маршрути, рішення);
- наявності координування дій інших учасників;
- директивного характеру (розпорядження, наказів, оцінки, указівки та переконання);
- відсутності заперечень від інших осіб, що свідчить про визнання їх статусу.

Окрім того, лінгвістичними індикаторами особливого впливу особи є імперативні дієслівні форми, модальні дієслова із семантикою обов'язковості («треба», «обов'язково», «зроби» та ін.), а також контекстуальні маркери організаційного або керівного контролю (конструкції на кшталт «давайте зробить...», «щас зробимо...», «їдьте туди...» та ін.).

Установлення впливу в комунікації базується не лише на граматичному аналізі імперативних форм, а й на обов'язковому врахуванні прагматичного контексту: інтонаційних характеристик, лексичних повторів, оцінних висловів і комунікативної взаємозалежності між учасниками діалога. У структурі таких розмов часто простежується послідовність: ініціація дії → узгодження → підтвердження виконання (звітування), що є типовою моделлю комунікації між особами, де одна має владно-керівний статус. Водночас важливу роль відіграють лексичні маркери контролю («рахуй», «забери», «додай» та ін.), що формують образ керівного мовця, та елементи схвалення або прийняття наказів,

розпоряджень, настанов з боку інших учасників розмови. Така модель комунікації відтворює внутрішню субординацію і свідчить про фактичний авторитет одного мовця над іншими.

Особливої уваги потребує оцінка інтенцій мовця — тобто комунікативної мети, реалізованої за допомогою імперативних, модальних або непрямих спонукальних конструкцій. У межах впливу ці інтенції набувають спрямованості на підкорення чи контроль дій інших осіб. Важливим критерієм є також узгодженість мовних стратегій між учасниками розмови: повторення наказових формул, застосування знижених або жаргонних одиниць, що підсилюють авторитет мовця та водночас формують вербальний тиск на співрозмовників. Такий комплекс мовних і прагматичних ознак дає змогу не лише визначити комунікативну структуру злочинного середовища, а й аргументовано підтвердити експертну версію щодо наявності вербальної координації певної злочинної діяльності в наданих на дослідження матеріалах, що має суттєве доказове значення в судово-експертній практиці.

Отже, установлення наявності впливу, зокрема, у злочинному середовищі, у комунікації можливе шляхом установлення лінгвістичних ознак контролю, імперативних конструкцій, модальних елементів із семантикою спонукання та прагматичної поведінки співрозмовників. Сукупність цих характеристик має вирішальне значення для висновку експерта щодо розподілу ролей у злочинній групі та підтвердження факту організаційного (керівного) впливу в межах комунікативного акту.

Перелік джерел посилання

1. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 р. № 4651-VI (зі змін. та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення: 10.11.2025).
2. Довженко О. В., Логвіна Г. В., Кузнецова С. В. та ін. Загально-методичні положення судової лінгвістичної експертизи. Харків, 2011. 43 с.
3. Про судову експертизу : Закон України від 25.02.1994 р. № 4038-XII (зі змін. та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4038-12#Text> (дата звернення: 10.11.2025).
4. Науково-методичні рекомендації з питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень : затв. наказ. Мін'юсту України від 08.10.1998 р. № 53/5 (зі змін. та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0705-98#Text> (дата звернення: 10.11.2025).